

gepleegd over een zondagsschool voor de kinderen van protestantse gezinnen in het woonoord. Deze kwam tot stand. Ook verzorgden enkele kerken jeugdclubs en een vrouwenclub.

Overleg met de Kruisverenigingen leidde tot het stichten van een consultatiebureau voor kleuters en zuigelingen in het woonoord, eenmaal per week. Hiervan werd

ondanks alle aansporingen slechts een zeer beperkt gebruik gemaakt.

In de zomervacantie werd met een aantal kinderen van bewoners gekampeerd — een taak met vele verwachte en onverwachte moeilijkheden. Het Kerstfeest, het St. Nicolaasfeest en het kamperen vormden hoogtepunten in het werk.

(Wordt vervolgd)

De problemen van het platteland en de sanering daarvan

Verslag van een inleiding, gehouden op dinsdag, 28 mei 1957 door Prof. E.W. Hofstee te Wageningen voor de werkgroep ter bestudering van de maatschappelijke en sociologische problemen gepaard gaande met agrarische saneringsplannen der Stichting Friesland voor Maatschappelijk Werk.

Wat is het kernprobleem, hoe werkt dit door, welke zijn de middelen daartegen, welke lacunes treden hierbij op en welke nieuwe middelen kunnen worden ontwikkeld?

1. Het platteland verkeert in een crisis-situatie; evenals tegen het einde der vorige eeuw is de situatie ernstig, al zijn de oorzaken en de aard van de problemen heel anders dan toen. Toen was de crisis van primair economische aard (overstroming van de markt met graan uit Oost-Europa en Amerika), thans is de crisis primair van sociale (sociaal-culturele) aard. Zij doet zich weliswaar ten dele voor als een economisch probleem, doch in wezen is zij niet van economische aard. De ware aard van deze crisis werd gecamoufleerd door de hoge welvaart van de naoorlogse jaren; in de periode zo ongeveer tussen de jaren 1950 en 1955 was de toestand van het economische agrarische bedrijf het gunstigst van de laatste 50 jaar. Nu deze camouflage wegvalt, onderkennen wij duidelijker wat er aan de hand is: het platteland verkeert in de ban van de stad. De stad is voor het platteland normatief geworden. Nog geen eeuw geleden was Nederland primair een „plattelandslaan”, thans zijn wij een „stadslaan” geworden. Op het ogenblik werkt nog slechts ongeveer 15 % der beroepsbevolking in de landbouw, de verzorgende sector meegerkend bestaat ruim 20 % van onze bevolking uit plattelanders (vóór 100 jaar meer dan 60 %).

Het platteland is de stad gaan zien als norm, zowel in financieel als in cultureel en recreatief opzicht.

Hier is geen weg terug naar de vroegere

toestand. Wij kunnen slechts hopen, dat het platteland zich aanpast aan de nieuwe omstandigheden; dat de plattelandscultuur nieuwe vormen vindt met behoud van hetgeen essentieel plattelands is; dat het platteland plattelands zal blijven. Wij kunnen, zonder irreëel te worden, niet hopen, dat de oude verhoudingen zullen terugkeren.

2. Dit kernprobleem heeft consequenties:

a. economisch en b. op het gebied der voorzieningen in sociaal en cultureel opzicht.

a. Economisch: het platteland zal een inkomensniveau verlangen op dezelfde hoogte als de stad: bij vergelijkbare beroepen gelijke inkomens. Dit brengt zeer zware problemen mede. Een oplossing is hier niet te verwachten langs de weg van een landbouwprizenpolitiek. Immers:

1e. de noodzaak tot exporteren kan niet een prijspeil gedogen, dat ver boven het wereldmarktpeil ligt;

2e. als men ook voor zeer kleine bedrijven door prijsmaatregelen een redelijk (dat is met andere groepen vergelijkbaar) inkomen wil bereiken, dan betekent dit voor de grote bedrijven een te hoog niveau.

Hoe zijn de economische consequenties van de crisissituatie dan wel op te lossen? Door technische verbeteringen is in het verleden een verhoging van het inkomen mogelijk geweest. Op deze weg moet zeker verder worden gegaan. Er moet gestreefd worden naar verhoging der arbeidsproductiviteit door intensivering en technische verbeteringen. Dat hier nog heel wat te doen is, is duidelijk als wij weten, dat

nog slechts 1/3 der boeren regelmatig en een ander 1/3 een matig contact heeft met de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst. Is langs deze weg dus zeker nog iets te bereiken, voor de zeer kleine bedrijven geeft dit geen oplossing. Ongeveer 1/3 der bedrijven is kleiner dan 5 ha. Bedrijfsvergroting is dan ook absolute noodzaak.

b. Op het gebied der collectieve voorzieningen is heel wat achterstand, niet alleen in materieel opzicht.

De woningtoestanden zijn, vooral in de noordelijke provincies, beslist onvoldoende, niet alleen de arbeiderswoningen, maar ook zeer vele boerenwoningen voldoen niet aan moderne eisen. Ook op het gebied van openbare nutsvoorzieningen (electriciteit, water, telefoon) en dat niet alleen ten nutte van het bedrijf, winkels en andere diensten, bestaat achterstand. Verbetering van het onderwijs, met name het vervolgonderwijs, ook voor meisjes, moet plaats hebben. Daarnaast zullen er betere sociaal-culturele mogelijkheden moeten zijn, die de „leefbaarheid” van het platteland verhogen: ontspanning en ontwikkeling moet voor de plattelander ook in eigen milieu mogelijk zijn.

De plattelandsbevolking zal zich veel beter op allerlei terrein moeten gaan bewegen. Noordelijk Nederland is bepaald achter, met name bij Brabant. In dit opzicht moet veel aan opvoeding en vorming worden gedaan.

Veel dorpen zijn te klein om de mensen te kunnen leveren voor een goede ontplooiing van sociaal-culturele activiteiten. Om een goed functionerend verenigingsleven te onderhouden, heeft een dorp een zekere omvang nodig. De economische ontwikkeling werkt in dit opzicht ongunstig: rationalisatie en mechanisatie leiden tot vermindering van de plattelandsbevolking. Een oplossing wordt gezocht in het aantrekken van industrieën, waardoor meer mensen gebonden kunnen worden. Dit is echter maar in zeer beperkte mate een oplossing; wij moeten ons van de industrialisatie geen te grote voorstelling maken.

3. Welke middelen zouden wij moeten ontwikkelen voor de oplossing van het gesignaleerde probleem?

Een grondige reconstructie van het platteland, in de eerste plaats op planologisch terrein. Voor een groot deel is het cultuurlandschap in zijn huidige gedaante verouderd en niet dan met moeite aan te passen aan de moderne situatie.

Deze grondige reconstructie zal het karakter moeten hebben van een „schaalver-

groting”, dat wil zeggen niet slechts een vergroting van de boerenbedrijven maar ook van de dorpen. Dit betekent, dat een groot aantal van onze dorpen zal moeten verdwijnen, terwijl bepaalde kern dorpen in hun ontwikkeling moeten worden gestimuleerd en andere via niet-uitbreiding langzaamaan zullen moeten verdwijnen. Indien men het aantal dorpen in de Noordoostpolder vergelijkt met het aantal op eenzelfde oppervlakte in Friesland, dan treft het verschil en ten aanzien van de N.O.P. heeft men zelfs nog bezwaren omtrent de te geringe omvang van sommige dorpen. Bij een dergelijke grondige ingreep als hier bedoeld zal tegenstand niet uitblijven. Immers, alles waaraan men gewend was, wordt veranderd en dit accepteert men niet zonder meer. Zie b.v. Noordwolde en het herverkavelingsgebied Walcheren, waar de reconstructie van het cultuurlandschap radicaal gebeurt. Wij kunnen echter die tegenstand niet uit de weg gaan, want de reconstructie moet radicaal zijn. Het opheffen van deze weerstanden is alleen mogelijk als er een lange tijd van voorbereiding aan vooraf gaat. De agrarisch-sociale voorlichting heeft in dezen een beïnvloedende taak.

Voorts is nodig een intensieve bedrijfsvoorlichting, die veel verder zal moeten gaan dan in het verleden en die nieuwe vormen zal moeten aannemen: voorbeeld dorpen en streekverbeteringsplannen. Wat vooral nodig is, is dat in groter mate de bevolking in de voorlichting betrokken wordt. Ook hier ligt een taak voor de agrarisch-sociale voorlichting.

Allerlei sociale voorzieningen en veranderingen in de geestelijke gesteldheid zullen tot stand gebracht moeten worden. Het leiden en stimuleren hiervan zal systematisch plaats moeten hebben; men zal leiders hiervoor moeten vinden.

In het Zuiden des lands gebeurt al veel op dit gebied, ook aan de opvang en geestelijke rijpmaking der bevolking.

4. De laatste jaren zijn er nieuwe mogelijkheden en middelen voor verandering in allerlei opzicht ten nutte van het platteland.

Zo worden bij de ruilverkaveling-nieuwestijl aan de ruilverkaveling allerlei andere activiteiten verbonden: krotopruijing, openbare nutsvoorzieningen, wegeaanleg enz.. De agrarisch-sociale voorlichting knoopt hierbij aan. Onderzoek niet alleen op sociaal-economisch, maar ook op sociologisch terrein is noodzakelijk.

Wanneer nu aan iedere grote ruilver-

kaveling, zoals de bedoeling is, een streekverbeteringsplan wordt verbonden, waarbij de bedrijfs-economische en huishoudelijke en agrarisch-sociale voorlichting wordt ter hand genomen, dan kan er heel wat tot stand worden gebracht. Door voorlichting en door het feit van de ingreep zelf ontstaan nieuwe mogelijkheden, die een soort psychische „shock” kunnen geven. Er kan dan iets los komen bij de bevolking. Zie b.v. de komgrondegebieden in de Betuwe. In het kader van de ruilverkaveling-nieuwe-stijl valt ook de bedrijfs-groottesanering. De commissie-domeingronden houdt zich bezig met de sanering door middel van de Zuiderzeegronden, terwijl ook de S(tichting) B(eheer) L(andbouwgronden) door opkoop van land hieraan meewerkt.

Men verwacht veel van de opzet van deze ruilverkaveling-nieuwe-stijl. Doch hierin ligt slechts zeer ten dele een oplossing; ruil- en herverkaveling is slechts voor een betrekkelijk klein deel van ons land mogelijk. Per jaar kan slechts 15000 ha verkaveld worden; misschien is het mogelijk de omvang der cultuurtechnische werken op te voeren tot 20.000 ha per jaar, maar dat is dan ook wel het maximum. Aldus kost het meer dan 50 jaar alvorens heel Nederland aan de beurt is geweest. Slechts voor enkele gebieden kan de ruilverkaveling, gezien de urgentie, een oplossing zijn. Ook de Zuiderzeegrond en andere domeingrond geven slechts ten dele een oplossing; als er 10 maal zoveel was, dan was er nog niet genoeg.

Vinden we intussen geen oplossing, dan ontstaat een uitermate gevaarlijke situatie, zowel sociaal als politiek. Dreigende gevaren zijn: verlating van het land (hetgeen we reeds hier en daar zien gebeuren) en vergaande verpaupering van de boerenbevolking, hetgeen ook politiek gevaarlijk is. We zitten dus op een riskant punt.

5. Een uitweg zou gevonden moeten worden in een reconstructie van het platteland, met name van het cultuurlandschap via plannen op lange termijn: een soort ruilverkavelingsplan waar langzamerhand naar toegewerkt wordt en waarvan de onderdelen stukje voor stukje gerealiseerd worden; zo wordt b.v. een boerderij, die afbrandt, herbouwd op de plaats, waar deze in het nieuwe plan past; zo kan men de aanvullende werkgelegenheid des winters bepaalde werken in het kader van het plan laten uitvoeren enz.. Aldus kunnen krot-opruiming, verplaatsen van boerderijen, verbetering van de bedrijfs-grootte, de aanleg van openbare voorzieningen partiëel plaats vinden.

Een samenwerking tussen planologische organen en de cultuurtechnische dienst is hierbij nodig. Het kan voordeel hebben, als in een bepaalde streek de reconstructie niet op één moment verwezenlijkt wordt. Een ander belangrijk element is de geleidelijke opheffing der te kleine bedrijven. Dit vereist een permanente voorlichting van de agrarische bevolking, gecombineerd met scholing. Tevens zal schaalvergroting in combinatie met de uitbreidingsplannen kunnen plaats hebben.

Het gezin in deze tijd

Op het Internationale Gezinscongres, gehouden in september 1956, heeft Prof. Dr Sj. Groenman een belangwekkende inleiding gehouden. Wij prijzen ons gelukkig, dat wij in staat zijn gesteld onze lezers hiervan kennis te doen nemen.

Het is een gemeenplaats om op te merken, dat het gezin in de samenleving een belangrijke rol vervult. Het is iets minder triviaal om daaraan toe te voegen, dat de plaats, die het gezin inneemt in de samenleving, en de taken, die het daarin vervult, niet door alle tijden heen en op alle plaatsen ter wereld dezelfde zijn.

Bij mij thuis hangt in de woonkamer een spreuk „mijn huis is mijn wereld”. Wij zijn gehecht aan die spreuk en wij geloven daarin. Maar als ik de fout maak (die een uitvloeisel is van een steeds op de loer

liggend „rôle-conflict”), dat ik als socio-loog mij op deze spreuk bezin, dan moet ik om te beginnen erkennen, dat dit een spreuk is, die op Nederland wel meer van toepassing kan zijn dan op andere landen. En bovendien is het een spreuk uit het ouderlijk huis van mijn vrouw. Is zij ook van toepassing op ons gezin, dus in een volgende generatie? Mijn woning zou dus mijn wereld zijn. Mijn wereld, omvattende dus alle belevingen van de mens, het leven in alle volheid met al zijn facetten? Of in elk geval toch wel het leven zo volledig, dat